

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

معاونت آموزشی

چکیده گزارش عملکرد و برنامه‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حوزه «آموزش» در وضعیت همه‌گیری بیماری کووید-۱۹

گزارش (۲)

تنظیم: ۲۸ فروردین ۱۳۹۹

فهرست

- ۱- چکیده مدیریتی - ۲
- ۲- مقدمه - ۷
- ۳- هدف - ۷
- ۴- گام‌های اجرایی - ۷
- صدور بخشنامه به دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی
- نشست تصمیم‌گیری درباره فعالیت آموزشی دانشگاه‌ها با حضور معاونان آموزشی دانشگاه‌های مستقر در تهران
- صدور بخشنامه به دانشگاه‌ها برای توجه به آموزش‌های غیرحضوری
- تشکیل «کارگروه تخصصی آموزش‌های الکترونیکی»
- اقدام برای بهره‌مندی دانشگاه‌ها از ترافیک رایگان
- پیگیری برای تقویت زیرساخت‌ها در دانشگاه‌ها
- گزارش‌گیری از دانشگاه‌ها
- هماهنگی با دانشگاه آزاد اسلامی
- مشارکت در نشست وزرای علوم کشورهای درگیر کرونا
- صدور بخشنامه برای افزایش سقف مجاز آموزش الکترونیکی در دانشگاه‌ها
- ۵- دسته‌بندی دانشگاه‌ها از منظر آموزش‌های الکترونیکی - ۹
- ۶- گذری بر نتایج - ۱۰
- ۷- میزان بهره‌برداری از آموزش الکترونیکی برپایه گزارش‌های دریافتی - ۱۱
- ۸- موانع و چالش‌ها - ۱۲
- ۹- خلاصه گزارش عملکردهای دریافتی از دانشگاه‌ها - ۱۳
- ۱۰- نمونه مجموعه‌های آموزشی برای حفظ کیفیت آموزش در دوران مقابله با کرونا- ۱۴

چکیده مدیریتی

با شیوع ویروس کرونا و بیماری کوید ۱۹ در جهان، به علت سرعت بالای انتقال آن با گذشت زمانی کوتاه، بسیاری از کشورها سیاست تعطیلی تمام مقاطع تحصیلی و مؤسسات آموزشی را پیش گرفتند و در ایران نیز از ابتدای اسفندماه ۹۸ و همزمان با آغاز نیمسال دوم تحصیلی ۹۸-۹۹، تمامی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی با مصوبه ستاد ملی مبارزه با کرونا، آموزش حضوری خود را متوقف کردند. از این رو، با انتخاب راهبرد تبدیل تهدید ایجاد شده به فرصت روی آوری به روش‌های نوین آموزشی و با هدف‌های زیر در دستور کار معاونت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری قرار گرفت:

- به حداقل رساندن آسیب‌های ناشی از توقف آموزش حضوری و نیز کنترل شیوع ویروس کرونا در جامعه
- جبران کاستی‌های پدیدآمده در فعالیت آموزشی دانشگاه‌ها
- بهره‌مندی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی از مزایای آموزش الکترونیکی
- توان و آمادگی مراکز آموزش عالی در صورت تداوم مشکل ایجاد شده و در برخورد با شرایط مشابه

با بررسی انجام شده در بدو امر، به این جمع‌بندی رسیده شد که محوریت آموزش‌های غیرحضوری در کشور و در کنار استفاده از تمام فناوری‌های پیشرفته آموزشی باید متکی بر آموزش الکترونیکی باشد. خوشبختانه با پشتوانه دو دهه آموزش الکترونیکی در کشور و حضور همکاران و محققان ارزشمندی در عرصه فناوری اطلاعات و آموزش‌های الکترونیکی و هم‌چنین تلاش جمعی و همکاری ارزشمند جامعه دانشگاهی، در این مسیر پیشرفت‌های شایسته‌ای حاصل شد، تا با توقف آموزش حضوری در دانشگاه‌ها، آسیب‌های احتمالی در روند ارائه خدمات آموزشی به حداقل برسد. بخش مهمی از این فعالیت‌ها و اقدامات به شرح زیر است:

اقدامات کلیدی:

الف) توسعه و فراگیر شدن آموزش الکترونیکی در دانشگاه‌ها

۱. تصمیم‌گیری درباره فعالیت آموزشی دانشگاه‌ها با مشورت معاونان آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها و صدور بخشنامه‌های مرتبط به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی

- دانشگاه‌ها ملزم شدند از سیاست‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به عنوان متولی قرارگاه کروناویروس پیروی کنند. همچنین نسبت به تعیین تکلیف دانشجویانی که در حال انجام آزمایش‌ها و پژوهش‌های مربوط به پایان‌نامه و رساله خود هستند اقدام کنند.

- اخذ دیدگاه‌ها و پیشنهادها درباره چگونگی تداوم فعالیت‌های آموزشی با قابلیت تعمیم به مجموعه دانشگاه‌های کشور

- تدبیر برای مواردی همچون: توجه به آموزش‌های برخط و برون خط و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای آشنایی اعضای هیئت علمی با شیوه‌ها و ابزار آموزش غیرحضوری، ارتباط‌گیری با «کارگروه تخصصی آموزش‌های الکترونیکی» و هم‌رسانی توانمندی‌ها و امکانات بین دانشگاه‌ها و نیز تدبیر برای جبران کاستی‌ها در ادامه نیمسال تحصیلی

- ارسال نمونه تجارب موفق دانشگاهی برای دیگر دانشگاه‌ها

- همچنین گزارش‌گیری مستمر از دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی در دو محور: اقدامات انجام شده و موانع احتمالی پیش‌رو از نیمه اسفندماه تاکنون تداوم دارد.

۲. تقویت و حمایت از عملکرد «کارگروه تخصصی آموزش الکترونیکی»

سازماندهی مجدد و تعیین جایگاه قانونی برای تشکیل کارگروه آموزش الکترونیکی و تشکیل جلسات به صورت ویدئو کنفرانس با حضور اعضا؛ معرفی کارگروه به دانشگاه‌ها، اخذ گزارش مستمر از دانشگاه‌ها (توانمندی‌ها، نیازها، اقدامات). این کارگروه با برگزاری جلسات متعدد (ویدئو کنفرانسی) و استفاده از حضور اعضای هیئت مدیره انجمن یادگیری الکترونیکی کشور و کرسی یادگیری الکترونیکی یونسکو، نقش حلقه واسط و پیش‌برنده آموزش‌های الکترونیکی در سطح دانشگاه‌های کشور را ایفا می‌کند.

۳. تقویت زیرساخت‌های آموزش الکترونیکی در دانشگاه‌ها و اقدام برای بهره‌مندی دانشگاه‌ها از ترافیک رایگان اینترنت

تهیه و به‌روزرسانی فهرست وبگاه‌های مورد تایید وزارت عتف و دانشگاه‌ها و اعلام فهرست مورد تایید به سازمان فناوری اطلاعات (وزارت ارتباطات)

درخواست از معاونت پژوهشی برای پشتیبانی از تأمین زیرساخت‌های دانشگاه‌ها برای آموزش‌های الکترونیکی

۴. ارائه نظرات پیشنهادی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به مراجع تصمیم‌گیر ملی

- در تعامل و هماهنگی با معاونت آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، نظرات و راهکارهای مرتبط با فعالیت آموزشی دانشگاه‌ها به ستاد ملی مبارزه با کرونا ارائه شد. از جمله محورهای پیشنهادی: جبران کلاس‌های معوق اسفندماه در ایام تعطیلات نوروز ۹۹ و ادامه نیمسال تحصیلی، تعویق تقویم آموزشی متناسب با تاخیر آغاز فعالیت‌ها طبق نظر وزارت

بهداشت در ادامه نیمسال تحصیلی؛ و برگزاری امتحانات به صورت الکترونیکی و در غی این صورت انتقال امتحانات به بعد از عادی شدن وضعیت بر اساس اعلام مراجع ذی صلاح

- با توجه به آسیب اقتصادی مترتب بر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی غیر دولتی - غیرانتفاعی، راهکارهای پیشنهادی برای حمایت از این بخش و کاستن از این آسیب‌ها تدوین و ارائه شد.

ب) بازنگری در مقررات آموزشی و تفویض اختیار به دانشگاه‌ها

۱. صدور بخشنامه‌های تسهیل‌گر

- افزایش سقف مجاز آموزش الکترونیکی در دانشگاه‌ها: بر پایه مقررات موجود دانشگاه‌ها صرفاً می‌توانند تا حداکثر ۱۰ درصد برخی دروس خود را به صورت الکترونیکی ارائه دهند، از این رو به دانشگاه‌ها مجوز داده شد نسبت متناسبی از کلاس‌های خود را در همه دروس و مقاطع تحصیلی به صورت الکترونیکی برگزار کنند

- تسهیل تعاملات دانشگاهی و امکان مهمانی دانشجویان در دوره‌های آموزش الکترونیکی

- دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی مجاز شدند با رعایت ضوابطی امکان آموزش حضوری دانشجویان دوره دکتری تخصصی را در ادامه نیمسال فراهم آورند.

- ضوابط برگزاری امتحانات و ارزشیابی پایان نیمسال تحصیلی با شرایط منعطف و قابل تصمیم‌گیری از سوی دانشگاه‌ها تدوین و ارائه شد.

- دستورالعمل آموزشی با محوریت آموزش‌های الکترونیکی در قالب سندی جامع و با عنوان «موارد مستلزم تصمیم‌گیری و اقدام در حوزه آموزش دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در نیمسال دوم ۹۹-۹۸» تهیه و به عنوان راهنمای عمل در اختیار دانشگاه‌ها قرار گرفت

برخی از دستاوردها ظرف ۵۰ روز (منتهی به ۲۵ فروردین ۹۹)

در پی انتخاب راهبرد جایگزینی آموزش‌های الکترونیک به جای آموزش‌های حضوری در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی و پرهیز از هرگونه آسیب به روند آموزش دانشگاهی و کاستن از موانع، در مدتی کوتاه پیشرفت‌های ارزنده‌ای حاصل شد و دستاوردهای شایسته زیر وصول یافت:

- بر اساس گزارش‌های ارسال شده از بیش از ۵۰ دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بستر ارائه دروس نظری به میزان بیش از ۹۰ درصد ایجاد شده است (دروس نظری به طور متوسط ۸۵ تا ۹۰ درصد دروس دانشگاهی را شامل می‌شوند).
- به طور متوسط بیش از ۸۰ درصد استادان تا ۲۵ فروردین ماه کلاس‌های جبرانی خود را به صورت الکترونیکی به طور کامل برگزار کردند. لازم به ذکر است که فایل‌های اغلب کلاس‌ها برای استفاده دانشجویان همواره موجود است.
- از مجموع دانشجویانی که تحت پوشش این دسته از دانشگاه‌های دولتی هستند، تاکنون به طور متوسط از سوی دانشگاه‌ها امکان استفاده از بستر آموزش الکترونیکی برای افزون بر ۹۰ درصد آنها فراهم شده است. می‌توان گفت که تمامی دروس نظری این دانشگاه‌ها یا کاملاً آماده ارائه بر بستر کلاس‌های برخط الکترونیکی هستند و یا محتواهای دروس به صورت آفلاین آماده شده و در اختیار دانشجویان قرار دارد. این دانشگاه‌ها به خوبی از نیمه دوم فروردین بدون مشکل خاصی فعالیت آموزشی خود را از سر گرفته‌اند.
- طراحی بستر لازم آموزش‌های الکترونیکی، طراحی محیط‌های نرم افزاری، افزودن سرورهای لازم، افزایش پهنای باند، همگنی انجام شده است. هم‌چنین، آموزش‌های لازم به اغلب استادان و مسئولان مرتبط برای برگزاری کلاس‌ها داده شده و راهنماهای کار دانشجویان (به صورت فیلم‌های چند رسانه‌ای و متنی) تهیه و در اختیار آنها قرار گرفته است.
- دانشگاه پیام نور با حدود ۴۳۰ هزار دانشجو تا نیمه اسفند حدود ۱۰ درصد از دانشجویان خود (نزدیک به ۵۰ هزار نفر) را پوشش داده بود ولی با تلاش تا تاریخ ۲۵ فروردین موفق شدند ۱۰۰ درصد دروس نظری را به صورت الکترونیکی تعریف کنند و آمادگی پوشش بالای ۹۰ درصد نیازهای دانشجوها در این درس‌ها را به خوبی دارند و تمهیدات لازم هم در این زمینه انجام شده است.
- دانشگاه جامع علمی- کاربردی به علت ماهیت واحدهای تحت پوشش با حدود ۶۰۰ شعبه در سراسر کشور، پیشینه و فعالیت درخور توجهی در حوزه آموزش‌های الکترونیکی نداشتند و در دو هفته ابتدائی اسفندماه کمتر از ۱۰ درصد از آنها امکانات و بسترهای را فراهم کرده بودند. اما با سرعت عمل و همتی که به کار بسته شد این دانشگاه توانست تقریباً در حدود دهم فروردین بیش از ۷۰ درصد از کلاس‌های درس را به آمادگی برسانند و تا ۲۰ فروردین افزون بر ۷۰ درصد از برنامه‌های درسی نظری را در تمام مراکز زیرمجموعه خود پوشش می‌دهد.
- دانشگاه فنی و حرفه‌ای حدود ۱۳۴ هزار دانشجو را پوشش می‌دهد و ۱۷۶ شعبه در سراسر کشور دارد. در این دانشگاه تا قبل از پایان سال ۹۸ حدود ۳۰ درصد از ارائه دروس بر بستر آموزش‌های الکترونیکی آماده شده

- بود که با تلاش‌های زیادی که انجام شد اکنون به آمار بالای ۶۰ درصد رسیده است و به خوبی امکان افزایش تا بیش از ۸۰ درصد از دروس نیز وجود دارد.
- دانشگاه آزاد اسلامی هم با داشتن حدود یک میلیون دانشجو از ابتدا بخشی را بر بستر آموزش‌های الکترونیکی داشته و توانستند تا قبل از پایان سال ۹۸ حدود ۲۰ درصد از درسها را بر این بستر ارائه دهند. اکنون با تلاش‌های انجام شده بالای ۶۰ درصد از درسها را آماده کرده‌اند و در حال گسترش آن هستند که بنا بر گزارش آن دانشگاه، تا پایان فروردین ۹۹ به افزون بر ۹۰ درصد خواهد رسید.
 - در مؤسسات آموزش عالی غیردولتی و غیرانتفاعی که حدود ۲۶۰ هزار نفر از دانشجویان کشور را پوشش می‌دهند بر اساس گزارش دریافتی از حدود ۵۰ موسسه، عملاً نسبت به سایر دانشگاهها به طور متوسط با تأخیر بیشتری اقدام کردند و در ابتدا حدود ۲۰ درصد این دانشگاهها امکانات و بستر لازم را فراهم ساختند. در حال حاضر این دانشگاهها توفیق بیش از ۵۰ درصدی داشته‌اند.

نگاه به آینده

با همراهی و تداوم برخورد فعال وزارت علوم و دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی، تهدید کووید-۱۹ به فرصتی بی نظیر برای تحول در آموزش عالی کشور و تقویت زیرساختها برای ارایه آموزش‌های متنوع غیر حضوری و بالا بردن سطح تاب‌آوری نظام آموزش عالی کشور در مواجهه با شرایط مشابه احتمالی در آینده تبدیل شده است. با تجربه موفق که به دست آمده است انتظار می‌رود در آینده شاهد تحول جدی در نگاه و استفاده دولت و مردم از ظرفیت‌های گسترده این نوع آموزش در دانشگاه‌های کشور باشیم.

۱- مقدمه

با آغاز شیوع ویروس کرونا و بیماری کوید-۱۹ از ابتدای اسفندماه ۹۸ در سطح کشور (همزمان با آغاز نیمسال دوم تحصیلی)، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی با مصوبه ستاد ملی مبارزه با کرونا، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با چالش چگونگی تداوم فعالیت‌های آموزشی مواجه شد و از این رو توجه به آموزش‌های غیرحضوری برپایه فضای وب، مورد تأکید معاونت آموزشی وزارت علوم قرار گرفت.

خوشبختانه با تلاش جمعی و همکاری ارزشمند جامعه دانشگاهی، در این مسیر پیشرفت‌های شایسته‌ای حاصل شد تا با تعطیلی دانشگاه‌ها، آسیب‌های احتمالی در روند ارائه خدمات آموزشی به حداقل برسد و گزارشی که در پی می‌آید مروری است بر این اقدامات.

۲- هدف

- به حداقل رساندن آسیب‌ها و نیز کنترل شیوع ویروس کرونا در جامعه
- جبران کاستی‌های پدیدآمده در فعالیت آموزشی دانشگاه‌ها
- بهره‌مندی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی از مزایای آموزش الکترونیکی
- توان و آمادگی مراکز آموزش عالی در صورت تداوم مشکل ایجاد شده و در برخورد با شرایط مشابه

۳- گام‌های اجرایی

۱. صدور بخشنامه به دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی (۴ اسفند)

- تأکید بر پیروی از سیاست‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به عنوان متولی قرارگاه کروناویروس
- هر استان با اخذ نظر تخصصی مسئولان دانشگاه‌های علوم پزشکی و بهداشت و درمان استان (یا در صورت لزوم اخذ تایید شورای تأمین استان) نسبت به تعطیلی یا تداوم فعالیت مراکز آموزشی اقدام کند.

- دانشگاه‌هایی که فعالیت آموزشی در آنها به تبعیت از دانشگاه‌های علوم پزشکی تعطیل می‌شود، ضمن تعیین تکلیف دانشجویانی که در حال انجام آزمایش‌ها و پژوهش‌های مربوط به پایان‌نامه و رساله خود هستند، با تخلیه خوابگاه‌ها، غذاخوری‌ها و دیگر فضاهای عمومی و مشترک نسبت به انجام اقدامات بهداشتی و ضدعفونی این فضاها اقدام کنند.

۲. نشست تصمیم‌گیری درباره فعالیت آموزشی دانشگاه‌ها با حضور معاونان آموزشی دانشگاه‌های مستقر در تهران (۷ اسفند)

- ارائه گزارش از وضعیت آموزشی دانشگاه‌های تهران
 - اخذ دیدگاه‌ها و پیشنهادها درباره چگونگی تداوم فعالیت‌های آموزشی با قابلیت تعمیم به مجموعه دانشگاه‌های کشور

۳. صدور بخشنامه به دانشگاه‌ها برای توجه به آموزش‌های غیر حضوری (۱۰ اسفند)

- درخواست از دانشگاه‌ها برای توجه به آموزش‌های برخط و برون خط
 - ایجاد و تقویت زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری
 - برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای آشنایی اعضای هیئت علمی با شیوه‌ها و ابزار آموزش غیر حضوری
 - ارتباط‌گیری با «کارگروه تخصصی آموزش‌های الکترونیکی»
 - هم‌رسانی توانمندی‌ها و امکانات بین دانشگاه‌ها
 - تدبیر برای جبران کاستی‌ها در ادامه نیمسال تحصیلی

۴. تشکیل «کارگروه تخصصی آموزش‌های الکترونیکی»

- فعال ساختن کارگروه و بازتعریف نقش و انتظارات در دوران مقابله با کرونا
 - تشکیل نشست به صورت ویدئوکنفرانس با حضور اعضا (۱۱ اسفند) و ایجاد هماهنگی
 - انتخاب دکتر صفوی به عنوان مسئول پیگیری و هماهنگی
 - تشکیل دومین نشست کارگروه به صورت ویدئوکنفرانس (۱۷ اسفند) و ایجاد هماهنگی
 - صدور توصیه‌نامه کارگروه خطاب به دانشگاه‌ها (۱۹ اسفند)
 - معرفی به دانشگاه‌ها، اخذ گزارش مستمر از دانشگاه‌ها (توانمندی‌ها، نیازها، اقدامات)

۵. اقدام برای بهره‌مندی دانشگاه‌ها از ترافیک رایگان

- تهیه و به‌روزرسانی فهرست وبگاه‌های مورد تایید وزارت عتف و دانشگاه‌ها
 - اعلام فهرست مورد تایید به سازمان فناوری اطلاعات (در دو مرحله ۱۴ و ۱۷ اسفند)
 - دستور سازمان فناوری اطلاعات ایران به سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی برای اقدام در این زمینه

۶. پیگیری برای تقویت زیرساخت‌ها در دانشگاه‌ها

درخواست از معاونت پژوهشی برای پشتیبانی از تأمین زیرساخت‌های دانشگاه‌ها برای آموزش‌های الکترونیکی (۱۷ اسفند)/
گزارش‌گیری از دانشگاه‌ها

ارسال نامه به دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی در ۱۹ اسفند ماه ۱۳۹۸ و درخواست ارسال گزارش در دو محور:

- اقدامات انجام شده (در قالب جداول درخواستی)

- موانع احتمالی پیش‌رو

۷. هماهنگی با دانشگاه آزاد اسلامی

با توجه به شمار فراوان دانشجویان مشغول به تحصیل در دانشگاه آزاد اسلامی در نامه‌ای به رئیس دانشگاه آزاد اسلامی خواسته شد تا ضمن ارائه مشخصات فنی سرورهای آموزش الکترونیکی آن دانشگاه برای بهره‌مندی از ترافیک رایگان اینترنتی، گزارشی از اقدامات انجام شده و موانع احتمالی پیش‌رو در فرآیند آموزش الکترونیکی ارائه دهند. (۲۱ اسفند)

۸. مشارکت در نشست وزرای علوم کشورهای درگیر کرونا

با هماهنگی انجام شده از سوی یونسکو، معاون آموزشی وزیر علوم به همراه قائم‌مقام وزیر در امور بین‌الملل در نشست مشترک وزرای علوم کشورهای درگیر با بیماری کووید-۱۹ به صورت ویدئوکنفرانسی شرکت کرده و گزارشی از اقدامات انجام شده از سوی ایران ارائه کردند. (۲۰ اسفند)

۹. صدور بخشنامه برای افزایش سقف مجاز آموزش الکترونیکی در دانشگاه‌ها

با توجه به آن که بر پایه مقررات موجود دانشگاه‌ها صرفاً می‌توانند تا حداکثر ۱۰ درصد برخی دروس خود را به صورت الکترونیکی ارائه دهند، و با عنایت به اینکه ممکن است در ادامه نیمسال تحصیلی نیز امکان برگزاری کلاس‌های حضوری میسر نباشد، با صدور نامه‌ای به معاونان آموزشی دانشگاه‌ها به آنان مجوز داده شد با توجه به شرایط پیش آمده نسبت متناسبی از کلاس‌های خود را در همه دروس و مقاطع تحصیلی به صورت الکترونیکی برگزار کنند. (۲۴ اسفند)

۱۰. ارسال مجموعه علمی تهیه شده برای حفظ و ارتقای کیفیت آموزش در دوران مقابله با کرونا

از آنجا که مجموعه اقدامات کنونی در وضعیت فوق‌العاده کشور باید به منظور اصلاح روندهای گذشته آموزش عالی رخ دهد تا تهدید ناشی از خطر همه‌گیری کرونا، به فرصتی برای دانشگاه‌ها تبدیل شود، ضرورت داشت تا جامعه دانشگاهی با اطلاع و به صورت آگاهانه در این مسیر گام بردارد. به این دلیل مجموعه علمی با مشارکت اعضای هیئت علمی متخصص کشور، با هدف ارایه برخی نکات تربیتی و روانشناختی مهم، هنگام استفاده از شیوه آموزش غیرحضوری، ویژه اعضای هیئت علمی و مدیران گروه‌های آموزشی دانشگاه‌ها همکاری کردند که برای دانشگاه‌ها ارسال شد. (۲۷ فروردین ۱۳۹۹)

۴ - دسته‌بندی دانشگاه‌ها از منظر آموزش‌های الکترونیکی

دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی را می‌توان در سه دسته برشمرد:

۱) دانشگاه‌هایی که از سال‌های گذشته دوره‌های آموزش‌های الکترونیکی (یادگیری الکترونیکی) را در مقاطع مختلف تحصیلی ارائه می‌کردند. این مراکز آموزش عالی که از تجربه لازم در فرآیند آموزش الکترونیکی برخوردار بوده‌اند را می‌توان شامل دو گروه دانست:

الف) دانشگاه‌های دولتی مانند: تهران، شیراز، صنعتی امیرکبیر، صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، علم و صنعت، فردوسی مشهد، اصفهان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان. این گروه افزون بر دوره‌های یادگیری الکترونیکی قبلی - که به‌طور متوسط کمتر از ۱۰ درصد از دوره‌های آن دانشگاه‌ها را تشکیل می‌داد و هم‌اکنون نیز بدون وقفه ادامه دارد -، توانسته‌اند برای بیش از ۹۰ درصد از دوره‌های حضوری نیز کلاس‌های الکترونیکی برخط یا ضبط شده (برون‌خط) تشکیل دهند. این فعالیت‌های آموزشی الکترونیکی حاصل تلاش‌های دانشگاه‌ها از اوایل اسفندماه ۹۸ تا تاریخ تهیه این گزارش است.

ب) دانشگاه‌های کاملاً الکترونیکی و از راه دور مانند پیام نور و جامعه المصطفی و موسسات غیرانتفاعی آموزش الکترونیکی مانند مهر البرز، ایرانیان، فاران مهر دانش، برخط، رایانه‌ای و نور طویی که این گروه همان روند اولیه دوره‌های الکترونیکی خود را ادامه داده‌اند.

۲) دانشگاه‌هایی که تجربه دوره آموزش الکترونیکی رسمی قبلی را نداشته‌اند ولی متخصصان و یا حداقل زیرساخت‌هایی داشته‌اند که به مدد آن بتوانند به سرعت با شرایط تازه منطبق شوند. برای نمونه دانشگاه‌های همدان، بیرجند و لرستان و کردستان که با کمک گرفتن از شرکت‌های حرفه‌ای مجرب ظرف یک‌هفته توانستند امکانات برای برگزاری کلاس‌های زنده مجازی یا ضبط شده را فراهم کنند و با روندی سریع و صعودی به سمت فراگیری این آموزش‌ها حرکت کنند. در این گروه هم‌اکنون از ۳۰ تا ۷۰ درصد آموزش‌ها به شیوه الکترونیکی در حال ارائه است.

۳) دانشگاه‌هایی اعم از دولتی یا غیر انتفاعی که هیچ تجربه‌ای در دوره‌های آموزش الکترونیکی نداشته‌اند و متخصص هم در اختیار نداشته‌اند. دانشگاه‌های غیر انتفاعی حضوری و اغلب دانشگاه‌های علمی - کاربردی و دانشگاه‌های دولتی کوچک (۱۰۰۰ تا ۲۰۰۰ نفری) در شهرستان‌های کوچک از این دسته‌اند. این گروه در حال مشاوره و رایزنی برای دریافت خدمات توسط دانشگاه‌های بزرگ‌تر و شرکت‌های ارائه دهنده خدمات هستند.

۵- گذری بر نتایج

با تشکیل «کارگروه تخصصی آموزش‌های الکترونیکی» و همراهی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی، در کمترین زمان ممکن ارتباط مناسبی بین مراکز آموزشی برقرار شد و فرآیند آموزش‌های غیرحضوری دانشگاه‌ها عملیاتی و اجرایی شد. در این زمینه طی روزهای نیمه اسفند ماه، کارگروه یادگیری الکترونیکی و دانشگاه‌های مختلف اقدامات زیر را به انجام رساندند:

الف) معرفی نمایندگان از سوی وزارت علوم برای راهنمایی، مشاوره و هدایت دانشگاه‌های با امکانات کمتر در راستای استفاده از بسترهای آموزش‌های الکترونیکی برای ارائه دروس دانشگاهی و بهره‌مندی دانشجویان از این آموزش‌ها بدون نیاز به خروج از منزل و حتی با استفاده از امکانات تلفن همراه

ب) دانشگاه‌های مختلف روش‌های متنوعی را به صورت همزمان برای سرعت بخشیدن و ارائه متنوع خدمات در پیش گرفتند که عبارتند از:

- ارائه دروس الکترونیکی مهیا شده قبلی و قرار دادن آن در اختیار سایر دانشجویان دوره‌های حضوری

- برگزاری کلاس‌های زنده از راه دور (برخط)

- ضبط آموزش‌ها و کلاس‌ها توسط استادان و در اختیار گذاشتن آن خارج از وقت و بدون محدودیت زمانی برای دانشجویان (برون خط)

- معرفی راه‌های تعامل استاد و دانشجو

البته این اقدامات متناسب با تجربه، سرعت عمل و امکانات دانشگاه‌های مختلف، متفاوت بوده‌است اما جهت گیری کلی مثبت و اثربخش است. در یک نگاه، در نخستین هفته صدها کلاس درسی در چندین دانشگاه مختلف به صورت زنده و همزمان برگزار شد و همزمان تا بیش از ۱۰۰۰ دانشجو به صورت برخط و همزمان از طریق اینترنت در کلاس‌ها شرکت کردند. برخی نیز تعداد زیادی از دروس را ضبط کرده و به صورت برون خط و بدون محدودیت زمانی در دسترس دانشجویان قرار دادند. از طرفی دانشگاه‌هایی که پیشتر هم ارائه خدمات به دانشجویان دوره‌های الکترونیکی را در برنامه داشتند، دوره‌های خود را بدون هیچ وقفه ای همچنان ادامه داده و گسترش بخشیدند.

به‌طور خلاصه می‌توان گفت که با توجه به آمار بالای دانشگاه‌های بزرگ و نیز دانشگاه پیام نور، بیش از ۷۰ درصد جمعیت دانشجویی تحت پوشش وزارت علوم در حال دریافت خدمات به صورت الکترونیکی هستند و دیگران نیز تا پس از تعطیلات نوروز امکان ارائه خدمات را خواهند داشت.

البته این اقدامات متناسب با میزان آمادگی استادان و مدیران دانشگاه‌ها سرعت متفاوتی داشته‌است. با این حال برای نمونه می‌توان گفت برخی دانشگاه‌ها بیش از ۱۰۰۰ کلاس مجازی تعریف کرده‌اند و در برخی دانشگاه‌ها به‌طور همزمان در یک ساعت خاص تا دو هزار نفر دانشجو روی خطوط کلاس‌های زنده حضور داشته‌اند. این آمار با توجه به زمان کم تصمیم‌گیری و هدایت موضوع در مواجهه با بحران، نشانگر سرعت عمل و توانمندی مطلوب دانشگاه‌های مجرب و شرکت‌های مرتبط در ارائه خدمات است.

نکته مهم دیگر آمادگی دانشگاه‌های الکترونیکی و سنتی و نیز شرکت‌های حرفه‌ای همکار دانشگاه‌ها برای ارائه این خدمات به کشورهای همسایه است. به‌طور خلاصه می‌توان گفت با تجربه حاصل شده در طول دو هفته اخیر، امکان راه‌اندازی سرویس ارائه کامل خدمات ظرف حداکثر ۳ روز، امکان راه‌اندازی یک سرویس کامل آموزش الکترونیکی برای دانشگاه‌های متقاضی داخل و خارج از کشور وجود دارد.

۶- میزان بهره‌برداری از آموزش الکترونیکی بر پایه گزارش‌های دریافتی

مرحله دریافت گزارش‌های کامل و جامع از همه دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی کشور به ستاد وزارت به تدریج در حال انجام است. با این حال و با استناد به گزارش‌هایی که تا ۲۰ فروردین در اختیار معاونت آموزشی وزارت علوم قرار گرفته است می‌توان ضمن اذعان به کامیابی در توسعه آموزش‌های الکترونیکی، موارد زیر را استنتاج کرد:

از گزارش‌های دریافتی از حدود ۷۰ دانشگاه دولتی چنین دریافت می‌شود که قریب به ۹۰ درصد از دانشجویان تحت پوشش آموزش‌های الکترونیکی قرار گرفته‌اند.

این نسبت در دانشگاه‌هایی که دارای شعبی در سراسر کشور هستند (پیام نور، فرهنگیان، فنی و حرفه‌ای، جامع علمی-کاربردی) به طور میانگین بالای ۷۰ درصد از جمعیت دانشجویی را در بر می‌گیرد.

همان‌طور که گفته شد ظرف این مدت زمان نسبتاً کوتاه اقدام به حرکت به سمت آموزش غیرحضوری، بر اساس گزارش‌های دریافتی، قدرت و سرعت انطباق دانشگاه‌ها با شرایط پدید آمده مناسب بوده است و به ویژه دانشگاه‌های بزرگ کشور توانسته‌اند به خوبی و تا حد قابل قبولی خود را با وضعیت فوق‌العاده وفق دهند و از آسیب به فرایند آموزش نظام آموزش عالی ممانعت کنند.

۷- موانع و چالش‌ها

در این میان برخی موانع و تنگناها نیز مشهود بوده‌است که از آن میان می‌توان به ضعف در کیفیت ارتباطات اینترنتی در برخی مناطق کشور، کمبود سرعت و پوشش خدمات اینترنتی، بالا بودن هزینه‌های خدمات اینترنتی، فیلترینگ و محدودیت‌های موجود در استفاده از نرم‌افزارها و شبکه‌های اجتماعی خارجی، عدم دسترسی برخی دانشجویان به زیرساخت ارتباطات اینترنتی، و نیز کم‌آشنایی برخی استادان با آموزش‌های الکترونیکی اشاره کرد.

البته در این زمینه اقدام شایسته وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات در راستای برنامه‌ریزی برای کاهش هزینه‌های ترافیک ارتباطات دانشجویان و دانشگاهیان برای بهره‌مندی بهتر از این دوره‌ها در خور توجه است. به‌ویژه آن که فراهم شدن ۱۰۰ گیگا بایت اینترنت رایگان برای همه اتصالات خانگی، تسهیل مناسبی را در اختیار دانشجویان در جهت کاهش هزینه‌ها و بهبود ارتباطات اینترنتی قرار داده‌است. از سوی دیگر وزارت ارتباطات برای دانشگاه‌ها نیز در حال محاسبه میزان ترافیک اضافه تحمیل شده است تا آنها از ترافیک رایگان بهره‌مند شوند.

با این توصیف و با همدلی پدیدآمده در جامعه دانشگاهی و ستاد وزارت و نهادهای مرتبط می‌توان اذعان داشت کمترین آسیب را پیامد شیوع ویروس کرونا در فعالیت‌های آموزشی دانشگاهی شاهد هستیم و البته تأکید می‌شود که ضروری است سرمایه‌گذاری شایسته و کلانی از سوی دولت از منظر زیرساختی، قانونی و حمایتی برای آموزش‌های الکترونیکی با توجه به تحولات جهانی در آینده نزدیک صورت پذیرد.

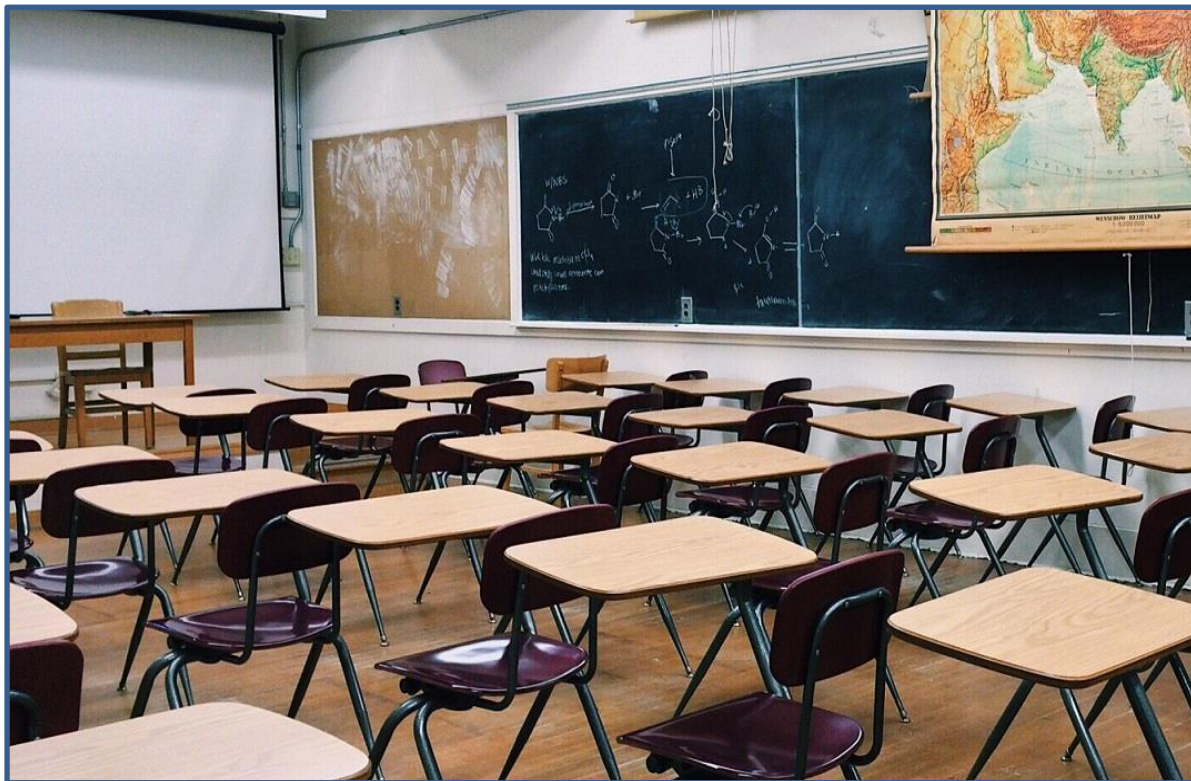
۸- استعلام مداوم و منظم گزارش عملکرد دانشگاه‌ها

از دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی خواسته شد تا افزون بر اقدامات انجام شده (در قالب جداول درخواستی از جمله تعداد کلاس‌های برگزار شده به شیوه الکترونیکی، تعداد دانشجویان تحت پوشش آموزش‌های الکترونیکی،...)، موانع احتمالی پیش‌رو را نیز برشمارند که خلاصه گزارش‌های دریافتی به طور بسیار فشرده در بالا ارائه شد.

معاونت آموزشی
دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی

نکته‌های اساسی در حفظ کیفیت آموزشی دانشگاه‌های کشور در شرایط مقابله با کرونا

فروردین ۱۳۹۹

پیش درآمد

دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در نیمسال دوم ۱۳۹۹-۱۳۹۸ با شرایط دشواری رو به رو شدند که ناشی از اعلام وضعیت فوق العاده در کشور به دلیل همه‌گیری ویروس کرونا و گسترش بیماری COVID-19 بود. با در نظر گرفتن پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی همه‌گیری این ویروس در همه ارکان زندگی مردم جهان، یکی از کارکردهای ملی که به شدت از بحران کنونی اثر پذیرفته است، «آموزش» است. آنچه از نگاه نظام آموزش عالی کشور، اکنون و در این مرحله اهمیت دارد، موضوع پیشگیری از انقطاع جریان ورود و خروج دانشجویان-دانش‌آموختگان در نظام زمان‌بندی رایج دانشگاهی کشور و در کنار آن تأکید و تمرکز بر موضوع «کیفیت آموزش»؛ «مدیریت فرایند یادگیری»؛ و «بهداشت روان دانشجویان» است.

آموزش عالی فرایندی اجتماعی است که مستلزم حضور استادان و دانشجویان در کنار همدیگر است. کلاس درس، یک فضای روانی اجتماعی است که در شرایط طبیعی تعامل‌های گسترده‌ای در آن صورت می‌گیرد. در وضعیت فوق العاده کنونی که فاصله‌گذاری اجتماعی برای کنترل همه‌گیری بیماری مورد تأکید است، زمینه بروز مشکلات در فرایند پیچیده یاددهی-یادگیری نیز مساعد خواهد بود. بدون توجه به الزامات رفتاری و عملکردی از سوی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها که اثرگذارترین عامل انسانی در هر ۳ موضوع «کیفیت آموزش»؛ «مدیریت فرایند یادگیری»؛ و «بهداشت روان دانشجویان» هستند اثرات کرونا از مرزهای جسمی و فیزیولوژیک گذر می‌کند و فاصله‌گذاری اجتماعی که با هدف حفظ سلامتی جسمی پیشنهاد شده است به ضد خود بدل می‌شود. بدون توجه و مراعات نکته‌هایی که روان‌شناسان تربیتی، روان‌شناسان بالینی و برنامه‌ریزان درسی در این باره توصیه می‌کنند، شیوه آموزش از دور (distance education) و یادگیری الکترونیکی (e-learning) که با هدف حفظ قاعده فاصله‌گذاری اجتماعی ترویج می‌شود، به تنش و فشارهای عصبی، برخوردهای ناهنجار اجتماعی، فاصله‌گیری روانی، و آسیب‌هایی مانند اینها منجر می‌شود که ممکن است موج جدیدی از بحران را در آموزش عالی پدید آورد. از آنجا که ملاحظه مسایل مبتلابه آموزش عالی در حوزه «کیفیت آموزش» و «حفظ استاندارد فرایند یاددهی-یادگیری» بر عهده دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی است، این سند با هدف پیشگیری از

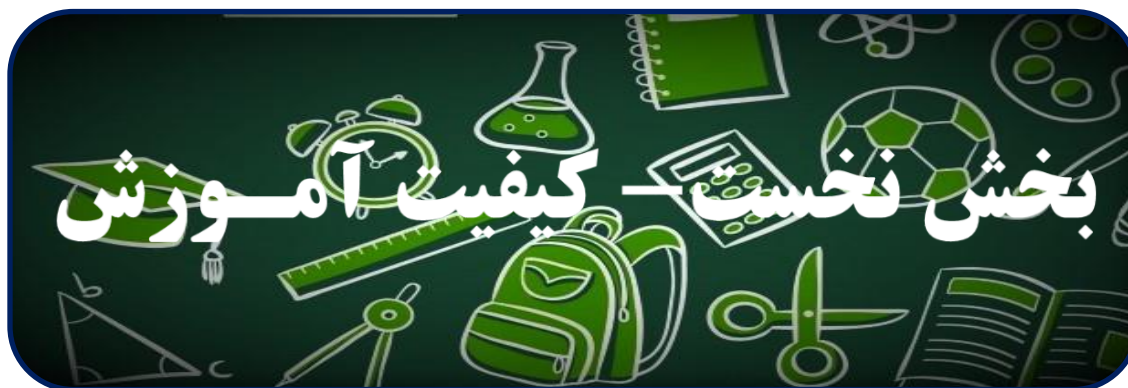
بروز و تشدید آسیب‌های مرتبط و تقویت ظرفیت سازگاری استاد-دانشجو در فضای آموزش غیرحضوری و یادگیری الکترونیکی تهیه شده است.

این سند در ۳ بخش تهیه شده است. در بخش نخست نکات کلیدی در رابطه با «کیفیت آموزش» ارایه شده است که هدف آن اجرای مورد انتظار برنامه درسی و طرح درس توسط اعضای هیئت علمی است؛ بخش دوم بر «مدیریت فرایند یادگیری» متمرکز است که با نظر به پیچیدگی فرایند یاددهی-یادگیری و با تکیه بر ضرورت حفظ و تقویت تعامل استاد-دانشجو در وضعیت فاصله‌گذاری اجتماعی تهیه شده است؛ و در بخش سوم موضوع «بهداشت روان دانشجویان» در دنیای مجازی مورد نظر بوده است که در آن نکات مرتبط با حفظ و بهبود بهداشت روان دانشجویان ارایه شده است.

ضمن قدردانی، در تهیه این سند از مشورت این همکاران بهره گرفته شده است:^۱ آقای دکتر عبدالله معتمدی، دانشیار روانشناسی دانشگاه علامه طباطبایی و مدیر کارگروه تخصصی برنامه‌ریزی و گسترش آموزش عالی روانشناسی؛ و آقای دکتر علی مشهدی، استاد روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد (همکاری در بخش سوم)؛ و آقای دکتر حسین کارشکی، دانشیار روانشناسی تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد (همکاری در بخش دوم).

دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی

^۱ در تهیه این سند به دلیل محدودیت زمانی و شرایط ویژه فعالیت ستاد و دانشگاه‌ها، امکان دسترسی به دامنه بزرگتری از همکاران متخصص در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور وجود نداشت.

بازاندیشی در مدیریت کلاس

برنامه درسی، سرفصل‌ها، منابع یادگیری و روش سنجش آموخته‌های دانشجویان برای شرایط طبیعی و آموزش حضوری تنظیم شده است. مواردی که در ضمن آموزش‌های غیرحضوری باید در آن انعطاف به خرج دهید را بشناسید؛ درباره آن با همکاران و مدیر گروه آموزشی خود مذاکره کنید؛ و برنامه درسی قابل اجرا در وضعیت آموزش غیرحضوری را برای اجرا در نیمسال تحصیلی تهیه کنید. برای مثال به دلیل ماهیت انفرادی آموزش غیرحضوری، کلاس‌های طولانی با مباحث زیاد و پرحجم موجب خروج فیزیکی یا روانی دانشجو از کلاس خواهد شد؛ به همین سبب باید محتوای ضبط شده در هر جلسه کلاس برون خط و یا ارایه شده در کلاس برخط را کوتاه تهیه و تنظیم کنید؛

تأکید بر خلق فضای یادگیری شبیه به کلاس درس حضوری

ارایه برنامه درسی با استفاده از آموزش ترکیبی (blended learning) که آمیزه‌ای از آموزش الکترونیکی و حضوری است، اثربخش‌ترین شیوه آموزش است. اما از آنجا که در حال حاضر امکان آموزش حضوری وجود ندارد یا بسیار محدود است، در آموزش الکترونیکی از میانجی‌هایی استفاده کنید که بیشترین شباهت را به آموزش حضوری دارد. وینار، google classroom، نرم‌افزارهای مورد تأیید دانشگاه خود در قالب سایر شیوه‌های زنده را در اولویت قرار دهید تا فضای روانی-اجتماعی شبیه کلاس‌های حضوری ایجاد شود. تا جای ممکن در کلاس برخط یا در محتوای ضبط شده در ارتباطات برون خط، به نحوی رفتار کنید که در شرایط طبیعی و در

کلاس درس رخ می‌دهد. مهم‌ترین نکته این است که استاد چهره و احساسات خود را نشان بدهد تا بر انگیزه حضور و فعالیت دانشجویان در کلاس تأثیر بیشتری بگذارد؛

توجه به برابری در دسترسی دانشجویان به ابزار آموزش

اطمینان داشته باشید که همه دانشجویان کلاس در ارتباطات برخط از دسترسی برابر به اینترنت و امکان حضور در کلاس درس برخوردارند. برای اطمینان از وجود برابری در دسترسی به مباحث کلاس، مطالب را ضبط و در محلی برای دسترسی آن دسته از دانشجویانی قرار دهید که به هر دلیل امکان حضور برخط در کلاس را نداشته‌اند. علاوه بر این برخی از دانشجویان در زمینه تهیه تجهیزات مورد نیاز برای ارتباط الکترونیکی با محدودیت‌های اقتصادی و فنی رو به رو هستند. توجه به تفاوت‌های دانشجویان در این رابطه و راهنمایی آنها متناسب با شرایطی که دارند، به غلبه بر تنش دانشجویان و کمک به حل مشکل سازگاری آنها با شرایط جدید از جهت فنی و روشی، یاری خواهد رساند؛

تسهیل فرایند یادگیری

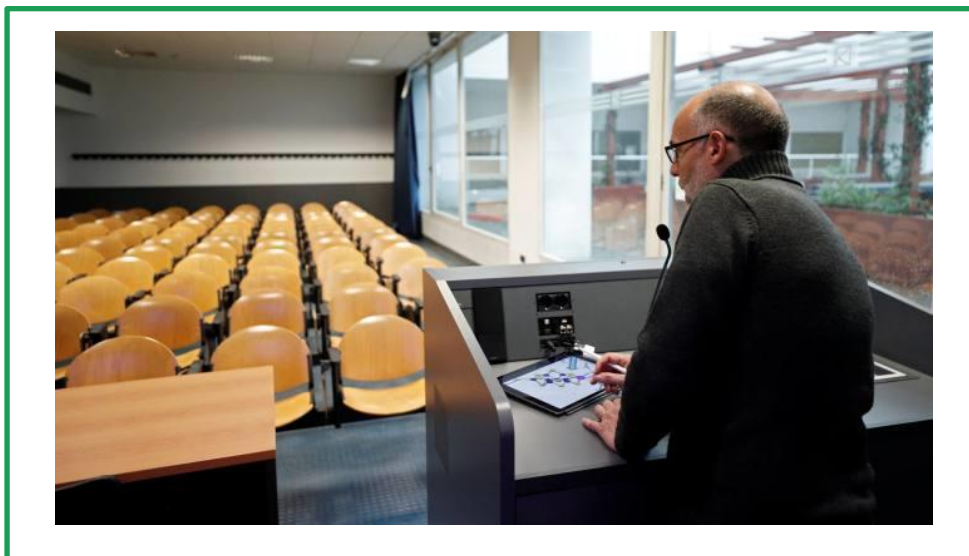
تا جایی که ممکن است منابع یادگیری را در اختیار دانشجو قرار دهید. به دلیل محدودیت حضور دانشجویان در کتابخانه و سایر مراکز نگهداری اسناد و منابع و یا پایین بودن سرعت اینترنت برای جستجو در منابع معتبر یادگیری برای بعضی دانشجویان در برخی از نقاط کشور، تا جای ممکن منابعی که برای هر درس یا در مجموع برای دانشجویان در نظر دارید را شخصاً یا با کمک دستیار خود تهیه کنید و با قابلیت دسترسی آسان در اختیار دانشجویان قرار دهید؛

تنظیم دقیق برنامه و اعلام آن به دانشجویان

زمان‌های کلاس اغلب از سوی معاونت‌های آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها مطابق با برنامه قبلی یا با ملاحظات جدید تنظیم و به اعضای هیئت علمی و دانشجویان اطلاع رسانی شده است. با وجود این ممکن است برخی اعضای هیئت علمی تمایل به بازتنظیم برنامه زمانی جدیدی داشته باشند که به طور طبیعی با هماهنگی مراجع آموزشی دانشگاه انجام خواهد شد. در صورتی که برنامه زمانی کلاس‌تان توسط شما تنظیم می‌شود دقت کنید که همه دانشجویان آن درس با زمان جدید مشکل نداشته باشند؛ زمان جدید حتماً در ساعات رایج و متعارف آموزش دانشگاهی کشور انتخاب شده باشد؛ زمان کلاس طولانی در نظر گرفته نشود؛ و استاد زودتر از دانشجویان در کلاس حاضر و آماده شروع و اداره کلاس باشد؛ و

تقویت فعالیت‌های گروهی

در فضای مجازی فرصت‌های کمیابی برای تشکیل تیم و واگذاری فعالیت‌های یادگیری به ویژه در انجام تکالیف و پیش بردن پروژه‌ها وجود دارد. در شرایطی که به دلیل وجود وضعیت فوق‌العاده، دانشجویان از حضور فیزیکی در کنار یکدیگر منع می‌شوند، اشتیاق آنها برای همکاری در فعالیت‌های درسی در کنار هم‌کلاسی‌های خود به صورت غیرحضوری بیشتر از زمان‌های دیگر است. در برگزاری آزمون‌های میانی یا پایان‌نیمسال نیز ارزشیابی بر اساس عملکرد گروه‌های کوچک دانشجویی در صورتی که با ماهیت درس و تکالیف آن همخوان باشد و به درستی مدیریت شود در ارتقای کارآمدی دانشجویان و حفظ و تقویت انگیزه آنها مؤثر است.

ملاحظه وجه تعاملی یادگیری

یادگیری یک فرایند اجتماعی است که نیاز به تعامل گسترده دارد، به همین دلیل رویکردهای جدید یادگیری بر اهمیت سازنده گرایی اجتماعی استوار است. در این رویکرد اهمیت تعامل های اجتماعی و تعیین تکالیف واقعی از محیط پیچیده زندگی اهمیت دارد. این مبنای علمی را سرلوحه تنظیم برنامه کلاسی خود در این دوره قرار دهید. استفاده نامناسب از آموزش الکترونیکی، می تواند برخی از دانشجویان را منزوی کند و محیط یادگیری فردگرایانه ای را ایجاد کند. محیط آموزشی را تعاملی و ارتباط دو طرفه را تقویت کنید و برای حفظ آن در طول برگزاری هر جلسه کلاسی و در طول نیمسال بکوشید. خوشبختانه بستر یادگیری الکترونیکی ظرفیت تعاملی گسترده ای دارد. همان طور که پیشنهاد شد تا حد ممکن دانشجویان هر کلاس را در قالب گروه های یادگیری سازماندهی کنید و آنها را به انجام کارهای تیمی تشویق و برای آنها تکالیف جمعی مشخص نمایید؛

تعدیل تکالیف یادگیری

پیچیدگی موضوعات یادگیری؛ دشواری درک مطلب؛ و دشواری انجام برخی تکالیف، کارآمدی دانشجویان در یادگیری را کاهش می دهد. عدم تسلط و خودکارآمدی پایین دانشجوی، زمینه استرس و استرس، زمینه ناکارآمدی یادگیری وی را دامن می زند. با به روز کردن مطالب و ارایه ساده آنها برای مثال از طریق تبدیل

تکالیف پیچیده به چند تکلیف ساده، به منظور افزایش اعتماد به نفس و تقویت یادگیری دانشجویان خود اقدام کنید؛

آمادگی برای آگاهی از یادگیری الکترونیکی

هر معلمی وظیفه دارد تا خود را برای تدریس و ارایه دانش تخصصی به فراگیران آماده کند. همچون آموزش در شرایط متعارف که به صورت چهره به چهره و حضوری انجام می شود و معلم با تجهیز خود به دانش آموزش و هنر استفاده از مهارت های تدریس، فرایند یاددهی-یادگیری را اثربخش می سازد، در شیوه آموزش غیر حضوری یا الکترونیکی، لازم است استادان به ویژگی های منحصر بفرد این شیوه یادگیری توجه داشته باشند. محدودیت-هایی چون منزوی شدن دانشجویان؛ کاسته شدن از تعامل های بین دانشجویان؛ کاهش انگیزش؛ و ضعیف شدن فرایند بازخورد، جزو ویژگی های ذاتی یادگیری الکترونیکی نیست بلکه در عدم اطلاع کامل نسبت به اقتضانات این شیوه یادگیری و یا کم توجهی به تفاوت های آن با سایر شیوه ها است؛

بهره گیری از شیوه آموزش الکترونیکی بدون ایجاد تغییرات ضروری در روش تدریس و مدیریت کلاس، اثربخشی آموزش را تحت تأثیر قرار می دهد

انگیزش؛ شرط لازم یادگیری

یکی از مشکلات آموزش غیر حضوری، به انگیزش دانشجویان مربوط می شود. فاصله استاد از دانشجو؛ محدودیت در فعالیت های مرتبط با یادگیری محتوای درسی خارج از فضای حقیقی کلاسی؛ و حضور فیزیکی جداگانه (isolated) یا انفرادی در محیط یادگیری، رفته رفته از رغبت و انگیزه دانشجویان برای حضور مؤثر در کلاس

درس غیر حضوری می‌کاهد. می‌توانید با طراحی تکالیف مرحله‌ای و ساده؛ استفاده از امکانات پرجاذبه چندرسانه-ای در فضای اینترنت؛ روش‌های فعال آموزش؛ و ارایه بازخوردهای مستمر بر اساس توانایی هر دانشجو و جو کلاس، مشکل کاسته شدن از انگیزش دانشجویان را به حداقل برسانید؛

استفاده از بازخورد منظم برای بهبود یادگیری

هم در آموزش حضوری و هم آموزش غیرحضوری معلم ممکن است از پیشرفت تحصیلی فراگیر، بازخورد ناکافی ارایه دهد و یا ارزشیابی آغازین و مستمر را ندیده بگیرد. این مسئله بر جریان یادگیری اثر منفی دارد. بازخورد یکی از بزرگترین عامل‌های پیشرفت دانشجویان است. دانشجویان تنها زمانی که نقاط قوت و ضعف خود را بدانند می‌توانند عملکرد یادگیری خود را بهبود دهند. آموزش الکترونیکی، ظرفیت بالایی برای بازخورد دارد. در کلاس الکترونیکی برخط، مانند کلاس حضوری، بازخوردهای مکرر ایجاد کنید؛

شبیه ساختن فضای یادگیری الکترونیک به یادگیری زنده

از امکانات چندرسانه‌ای استفاده کنید و حواس مختلف دانشجو را درگیر یادگیری درس کنید. استفاده بیش از حد از متن، منابع و اسلاید منجر به خستگی زود هنگام دانشجو و پایین آمدن کارآمدی او در یادگیری خواهد شد. نقطه قوت آموزش الکترونیکی استفاده از عکس، پویانما، فیلم-ویدئو است که به بهبود تعامل و افزایش جذابیت کلاس و تدریس شما کمک می‌کند. برخی مواقع، محتواهای آموزش الکترونیکی از کتاب‌های درسی کاغذی بهتر است زیرا در تهیه متن‌های درسی الکترونیکی به راحتی از حرکت، رنگ و صدا استفاده می‌شود. برخی از استادان سنتی، کتاب یا متن خود را در کلاس‌های غیرحضوری کپی و بدون توجه به امکانات دیداری-شنیداری که یادگیری را تقویت می‌کند، آن را در فضای آموزش غیرحضوری تدریس می‌کنند. این امر به احتمال زیاد، کارآمدی دانشجو در دستیابی به هدف‌های یادگیری را محدود می‌کند؛

توجه به نقش نوآوری در یادگیری

در روش تدریس خود و تعیین فعالیت‌های یادگیری دانشجویان، «نوآوری» یک اصل الزام‌آور است. یک عامل مهم در آسیب رسیدن به کارآمدی یادگیری دانشجو در شیوه غیرحضوری یا الکترونیکی، عدم استفاده از محیط چند رسانه‌ای و تدریس به روش سخنرانی (در کلاس‌های برخط) و یا استفاده از فایل‌های صوتی به تنهایی (در روش برون‌خط) است. در

شیوه آموزش غیر حضوری و یادگیری الکترونیکی استفاده بیش از حد از صدا (سخن گفتن ممتد استاد) می تواند به اشتباهی خطیر تبدیل شود. بدترین حالت این است که استاد روی یک صفحه هم از متن استفاده کند و هم از صدا؛ در این حالت کاربران مجبور هستند که کلمات و مفاهیم مشابه را همزمان هم بخوانند و هم بشنوند. انعطاف در روش تدریس و تنوع بخشیدن به روش تدریس در آموزش های غیر حضوری، با قابلیت یادگیری دانشجویان سازگارتر است؛

هدایت دانشجو به سمت یادگیری مبتنی بر خودتنظیمی

تأکید بر نقش استاد در ارتقای کیفیت یادگیری در آموزش غیر حضوری به هیچ وجه به معنای نادیده انگاشتن نقش دانشجو و مسئولیت وی در یادگیری به شیوه آموزش غیر حضوری نیست. فارغ از نوع آموزش، تأکید آموزش جدید بر یادگیری خودتنظیمی (self-regulated learning) است که در آن فراگیران باید فعالیت های یادگیری خود را هدف گذاری، اجرا، و بر پیامدهای آن نظارت کنند. روش تدریس در کلاس غیر حضوری نباید این گونه باشد که همه جزئیات را در اختیار دانشجو بگذارید طوری که هیچ فرصتی برای تأمل و خودتنظیمی یادگیری نداشته باشد. در چارچوب آموزش های غیر حضوری به ویژه آموزش الکترونیکی، به خوبی این امکان وجود دارد که به دانشجویان فرصت دهید تا دانسته های خود را به چالش بکشند؛ به یکی از موضوعات درس علاقه مند شوند؛ درباره مسئله ای گیج شوند تا توجه شان به محتوایی که با آن درگیر هستند جلب شود؛ یادگیری باید دارای چالشی بهینه و به موقع باشد که دانشجو بر اساس تفاوت های فردی با آن درگیر شود و با تکیه بر توانایی خود و با بهره گیری از منابع یادگیری متنوعی که در فضای شبکه جهانی اطلاعات وجود دارد، به یادگیری خود عمق ببخشد و آن را گسترش دهد. خوب است که قرار گرفتن ما در این وضعیت فوق العاده در آموزش عالی، به دانشجویان در بازتعریف نقش خود در فرایند یاددهی-یادگیری کمک کند.

بخش سوم

بهداشت روان دانشجویان

به عنوان عضو هیئت علمی به خوبی آگاه هستیم در شرایط ویژه‌ای که در دوران همه‌گیری کرونا وجود دارد، با بالا رفتن میزان استرس و نگرانی دانشجویان، نه فقط آمادگی آنها برای آموختن، که سطح ایمنی بدن آنها کاهش پیدا می‌کند و آسیب‌های جسمی، روانی و ذهنی به آنها وارد می‌شود. به منظور کاستن از احتمال بروز این خطر، لازم است برنامه کلاس غیر حضوری؛ نحوه شرکت و میزان مشارکت دانشجویان در کلاس؛ و به ویژه تکالیف و انتظارات خود از آنان را به نحوی تنظیم کنیم که ضمن تحقق هدف درس در نسبت متناسب، به پیش‌گیری از آسیب دیدگی ذهنی و روانی دانشجویان خود در وضعیت فوق‌العاده کنونی کمک کرده باشیم.

استرس زیاد دست کم منجر به ۴ نوع واکنش می‌شود: (۱) واکنش‌های جسمانی (مانند: افزایش ضربان قلب، تعرق، احساس تنگی نفس، احساس خستگی، ناراحتی‌های گوارشی)؛ (۲) واکنش‌های شناختی (مانند: کاهش توجه و تمرکز، کارکرد ضعیف حافظه، تردید افراطی در تصمیم‌گیری)؛ (۳) واکنش‌های معنوی (مانند: کاهش علائق معنوی، تعارض با هستی خود، تعارض با معنی زندگی)؛ و (۴) واکنش‌های عاطفی (مانند: غم، بیقراری، افسردگی، اضطراب). در تنظیم برنامه کلاسی شامل نحوه ارائه درس، تعیین تکالیف، ارائه بازخورد و ارزشیابی، مراقبت کافی از میزان استرس دانشجویان، با در نظر گرفتن این واکنش‌ها، مورد انتظار است.

روش‌های زیادی برای مدیریت استرس وجود دارد که در منابع علمی معتبر به سادگی قابل دسترسی است. با وجود اطمینان از آگاهی و وقوف اغلب اعضای هیئت علمی به روش‌های مدیریت استرس، برخی از کلیدی‌ترین نکته‌ها که می‌توانید آنها را به دانشجویان خود توصیه کنید به اختصار عبارتند از:

مثبت‌نگری

مثبت‌نگری یا مثبت‌گرایی به معنای داشتن نگرش‌ها، افکار و رفتارهای خوش‌بینانه در زندگی است. به جنبه‌های مثبت زندگی توجه کنیم؛ از چیزهایی که داریم لذت ببریم؛ کارهای مثبت انجام دهیم؛ سرمایه‌های روان‌شناختی خود را که

شامل امیدواری، خوش بینی، تاب آوری و خودکارآمدی است ارتقا بخشیم؛ با افراد خوش بین، امیدوار، شوخ طبع و دارای روحیه قوی ارتباط برقرار کنیم. در وضعیت فوق العاده کشور که در دانشگاه‌ها بازتاب یافته است نیاز به وجود این ویژگی به ویژه در اعضای هیئت علمی که رفتار آنها اغلب از سوی دیگران به ویژه دانشجویان آنها به عنوان الگو استفاده می‌شود، موجب آرامش دیگران و کمک به آنها در مدیریت استرس خواهد شد؛

جایگزینی خودگویی‌های مثبت با منفی

در برخورد با یک محرک استرس‌زا مانند نگرانی از همه‌گیری ویروس کرونا، با خودمان چه گفتگوهایی داریم؟ چه حرف‌هایی را در درون ذهن خود مرور می‌کنیم؟ اگر استرس ما زیاد باشد در چنین مواقعی افکار منفی در ذهن ما شکل می‌گیرند و خودگویی‌های منفی پیدا می‌کنیم. به عنوان نمونه به خود می‌گوییم: "به احتمال زیاد من آسیب می‌بینم؛ یکی از اعضای خانواده یا نزدیکان‌ام مبتلا می‌شوند؛ ناگزیر می‌شویم در بیمارستان (آن‌هم اگر پذیرش شویم)، بستری شویم؛ ریه‌های من از بین خواهند رفت." یک خودگویی منفی به خودگویی منفی دیگری می‌انجامد؛ ذهن فرد را پر می‌کند؛ و در نهایت فرد استرس شدیدی را تجربه خواهد کرد. در صورت مواجهه با خودگویی‌های منفی باید بی‌درنگ به خودمان بگوییم "بس است"، "من نمی‌خواهم به این مطالب فکر کنم!" سپس اندیشه‌های مثبتی را جایگزین خودگویی‌های منفی کنیم و با خود بگوییم: "من می‌توانم در مقابل این ویروس از خود مراقبت کنم، سطح مراقبت و سلامت خودم را افزایش می‌دهم تا مبتلا نشوم و ...". و مرتب این جملات مثبت را با خود بگوییم و این روش را همچنان در مقابل خودگویی‌های منفی به کار بگیریم. این ویژگی رفتاری، به مرور به دانشجویان انتقال خواهد یافت؛

تقویت سبک زندگی سالم

تغذیه مناسب؛ خواب کافی؛ ورزش به اندازه؛ انجام فعالیت‌های معنوی؛ پر کردن اوقات فراغت به شیوه سازنده؛ و داشتن ارتباط مجازی با دوستان و اعضای خانواده که در کنار ما به سر نمی‌برند؛ از جمله اقدامات مرتبط با سبک زندگی سالم هستند. تقویت سبک زندگی سالم می‌تواند موجب افزایش عملکرد مغز، یا قدرت ذهن در اعمال خودکنترلی، تصمیم‌گیری درست، تعیین و تحقق اهداف مناسب، و حل مسایل و مشکلات و کاهش استرس شود؛

دعا و توجه به امور معنوی و آموزه‌های دینی

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: **أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَّرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ (نمل-۶۲) کیست (جز خداوند)** آنکه دعای مضطر را به اجابت رساند و رنج و غم را برطرف سازد. "دعا به جز آنکه موجب تقرب الهی؛ کسب معرفت و خداباوری؛ و جلب رحمت خداوند می‌شود، آرامش روح و روان و اطمینان قلب، تشویق به فعالیت، تقویت روحیه احساس مسئولیت نسبت به جامعه و حفظ انسان از بلاها و دشمنان را به دنبال دارد. به خدای بزرگ توکل کنیم و باور کنیم که بیماری و شفا، و مرگ و زندگی ما به دست خدا است. با صبر و شکیبائی آنچه را پیش آمده است امتحان الهی بدانیم و

در کنار رعایت همه موارد بهداشتی، به فضل و رحمت خداوند امیدوار باشیم و از او طلب عاقبت بخیری کنیم. این باور به انسان آرامش می‌بخشد و به کاهش استرس خود و اطرافیان کمک می‌کند؛

هر دانشجو به شکل متفاوتی به موقعیت استرس‌زا واکنش نشان می‌دهد. برای کمک مؤثر به آنها باید به این تفاوت‌ها توجه کنیم

تقویت شبکه ارتباطی و حمایت اجتماعی

اگر در هنگام مواجهه با استرس، کسی یا کسانی را داشته باشیم که قابل اعتماد باشند و بتوانیم در مورد نگرانی‌هایمان با آنها صحبت کنیم، به حال خوب خود کمک کرده‌ایم. در عین حال آماده شنیدن نگرانی‌های دیگران باشیم و تا آنجا که می‌توانیم به دیگران انرژی مثبت منتقل کنیم. بروز چنین رفتاری از سوی استادان، در مدیریت استرس شخصی به دانشجویان کمک خواهد کرد؛

خندیدن و شوخی کردن

طنز، لطیفه گویی، خواندن کتاب‌های داستانی که برای ما شیرین است، و دیدن فیلم‌های کمدی به خوبی می‌تواند شدت استرس را کاهش دهد و از پیامدهای منفی استرس پیش‌گیری نماید. اگر بتوانیم محیط آموزش را شاد نگهداریم به افزایش کارآمدی دانشجویان خود در یادگیری کمک کرده‌ایم؛

استفاده از فنون ساده آرامش بخشی

روش‌های مختلفی برای آرامش بخشی وجود دارد. این روش‌ها به دنبال ایجاد آرامش و دوری از حالت تنش و استرس به ساده‌ترین وجه هستند. یکی از روش‌ها، «تنفس عمیق» است. توصیه می‌شود ابتدا در یک فضای آرام قرار بگیریم؛ در حالت نشسته روی یک کاناپه یا صندلی راحتی و یا حتی روی زمین در حالی که به دیوار تکیه کرده‌ایم، تا حد ممکن

افکار مثبت را در ذهن خود مرور و شروع به نفس کشیدن عمیق از راه بینی کنیم. این کار در طول روز دو یا سه مرتبه انجام شود و هر مرتبه پنج بار نفس عمیق بکشیم؛

مدیریت استرس با کمک یک روان‌شناس خبره

اگر میزان استرس ما یا دانشجویانمان زیاد است، بدان‌سان که تأثیر آن بر عملکرد روشن است خوب است از یک روان‌شناس یا مشاور خبره کمک بگیریم.

با آرزوی سلامتی و موفقیت همه استادان عزیز که در دوره مقابله با کرونا، آموزش دانشگاهی را کیفی و پویا نگهداشتند.